

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

De Aagtekerke *spoorloos* verdwenen

4

2019

Een spoorloos verdwenen spiegelretourschip

Op zoek
naar de

Aagtekerke

In 1727 verging spiegelretourschip de Zeewijk op een koraalrif voor de kust van Australië. Nu gaat het gerucht dat een jaar daarvoor de Aagtekerke ook op dat rif gelopen is. Een team van archeologen ging op onderzoek uit om te zien of daar sporen van te vinden zijn. MARTIJN MANDERS

Zijn er op een koraalrif bij Australië resten te vinden van spiegelretourschip de Aagtekerke, dat in 1726 spoorloos verdween?

FOTO'S NCE

Is ook de Aagtekerke vastgelopen voor de Pelsaert-groep van de Abrolhos-eilanden?

Overal ter wereld vinden we overblijfselen van zaken die onze Nederlandse voorouders achtergelaten hebben. Vaak zijn dit scheepswrakken. Zo liggen er vier voor de kust van West-Australië: de Batavia sinds 1629, de Vergulde Draeck sinds 1656, de Zuytdorp sinds 1711 en de Zeewijk sinds 1727. Deze schepen voeren voor de Vereenigde Oostindische Compagnie naar Batavia toen het noodlot toesloeg. De beste, meestal veiligste en snelste weg naar Nederlands-Indië liep via de zogeheten Brouweroute. Vanuit Kaap de Goede Hoop in Zuid-Afrika voer je uit over de Indische Oceaan, om vervolgens in de buurt van het eiland Amsterdam pal noord te gaan. Door de Straat van Soenda kon je dan via de Javazee Batavia bereiken. Gunstige winden, geen malaria en ook geen kapers. Er was maar één probleem. Hoe wist

met veel onzekerheden. Toch lukte het vele schepen hun bestemming te bereiken. Soms echter lukte dat niet. De vier schepen aan de westkust van Australië waren te ver doorgeschoten naar het oosten en zo bij het noordelijk varen in zeer gevaarlijk gebied terechtgekomen. Twee schepen, de Batavia en de Zeewijk, liepen vast op de ondiepten van de Abrolhos. Deze koraalriffen liggen zestig kilometer uit de kust en steken hooguit een paar meter boven het water uit. Eerder dit jaar is de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed daar op onderzoek uitgegaan. Want het gerucht gaat dat ook de Aagtekerke hier verging.

36 kanonnen en 208 man

Maar eerst even over de Zeewijk. De Zeewijk was een spiegelretourschip van vijftig meter lang. Het schip werd in 1725 gebouwd voor de Kamer van Zeeland, de Zeeuwse afdeling van de Compagnie. Spiegelretourschepen voeren beladen met goederen en mensen heen en weer tussen Nederland en handelsposten ergens op de wereld. In november 1726, bewapend met 36 kanonnen en met 208 man aan boord, voer de Zeewijk op zijn eerste reis al zijn ondergang tegemoet. Het schip vervoerde vooral veel geld en bouwmaterialen. Doordat het te ver was doorgevaren naar de kust van Australië voer het op de morgen van 9 juni 1727 tegen het Halve Maansrif. De Zeewijk zonk niet direct en na een week kon een groot deel van de bemanning zich in veiligheid brengen op Gun Island, dat op vier kilometer van het rif ligt. Het is geen groot eiland, maar het heeft drinkwaterbronnen en er groeien planten die eetbaar zijn. Zo overleefde dus een grote groep soldaten en zeelieden dankzij wat de natuur te bieden had en wat het wrak aan materialen en voedsel bleef uitspuwen.

Om te kunnen ontsnappen aan de situatie bouwden de mannen een boot, genaamd Sloepie. Daarvoor gebruikten ze het hout van de Zeewijk en dat van de mangrovebosjes die op Gun Island en andere eilanden in de buurt stonden. In vier maanden tijd verrees dit twintig meter lange schip. Op 28 maart 1728 vertrok 88 man in Sloepie. Een maand later bereikten er 82 levend Batavia. Zij hadden het geld van de »

Deze koraalriffen steken hooguit een paar meter boven het water uit

je nu wanneer je het roer moest omgooien naar het noorden? Dat piepkleine eiland Amsterdam werd in 1522 ontdekt door de Portugezen en voor het eerst in 1618 bezocht door de Nederlander Haevick Claeszoon. Je vond het echter niet zomaar op die uitgestrekte, blauwe vlakte.

De enige manier om te weten wanneer je van koers moest veranderen was door dit in te schatten met behulp van tijdens de reis verzamelde informatie. Zoals de snelheid van het schip gemeten met een zandloper en een log, de breedtepositie op aarde gemeten met een sextant, octant, astrolabium of jakobsstaf, de koersrichting gemeten met een kompas, en de tijd gemeten met een zandloper. Dit alles tekende je op in het logboek van het schip en zette je uit op een kaart. Feitelijk was je positie een grote gok

» Compagnie bij zich. Dit hadden ze zorgvuldig uit het wrak gehaald. Ook had de bemanning smokkelgeld verstopt. Dat zat in hun kleren genaaid. Bij aankomst in Batavia echter werd dit in beslag genomen. Smokkelen van geld kwam veel voor en moet bij iedereen in de Compagnie bekend zijn geweest.

Een aparte status

De Rijksdienst beheert Nederlandse scheepswrakken waar ook ter wereld. Nederland claimt namelijk het eigendomsrecht van schepen van de Vereenigde Oostindische Compagnie, de West-Indische Compagnie en de Admiraliteit, zoals de marine eeuwenlang heette, en van latere oorlogsschepen. De vier wrakken bij Australië echter hebben een aparte status. In 1972 is onder het *Agreement between Australia and the Netherlands Concerning Old Dutch Shipwrecks* afgesproken dat ons land de eigendom van deze schepen aan Australië overdroeg. De opgedoken inventaris werd opgedeeld. Een deel daarvan bleef in Australië, terwijl een ander deel in musea in Nederland werd tentoongesteld. Dit is in 2010 aan-

gepast. Voortaan zijn ook alle uit deze vier wrakken opgedoken voorwerpen van Australië. Alles wat in Nederland lag, is terug naar Australië verscheept. Dit betekent niet dat deze vier scheepswrakken geen onderdeel meer zijn van ons culturele erfgoed. Ze vertellen ons veel over het leven aan boord van de schepen. Iedere keer als de opgedoken voorwerpen in de musea of de vindplaatsen onderzocht worden, levert dat veel informatie op. Australië is dan ook een prioriteitspartner van Nederland wat betreft ons gemeenschappelijke erfgoed. De samenwerking tussen de twee landen bij het beheer en het onderzoek verloopt uitstekend. Beide zien de meerwaarde ervan in. De eigendom van Nederlandse scheepswrakken zal onze overheid tegenwoordig niet snel meer overdragen aan andere landen. Dit betekent dat er bij een niet eerder ontdekt wrak een situatie ontstaat waarin ons land in overleg gaat met het land waarbij dit is aangetroffen over de manier waarop de resten het beste kunnen worden beheerd. Dit zal ongetwijfeld in prettige samenwerking gebeuren.

Een tweede wrak

Nu wil het geval dat er verschillende geruchten gaan van andere scheepswrakken van de Vereenigde Oostindische Compagnie voor de Australische kust. Het gaat hier om steengoed en een olifantstand, die decennia geleden van de zeebodem bij de stad Perth zijn gehaald. En het gaat om een tweede wrak vlak in de buurt van de locatie waar de Zeewijk vergaan is, bij de Pelsaert-groep van de Abrolhos-eilanden. Mocht een van deze verhalen waar zijn, dan heeft dat dus tot gevolg dat Nederland en Australië om de tafel gaan zitten om af te spreken hoe zij hiermee omgaan. Vooral het verhaal en de discussies rondom een tweede schip bij de Pelsaert-groep spelen al wat langer. De bekende Australische journalist, onderzoeker en ontdekker van scheepswrakken Hugh Edwards heeft een uitvoerige lijst met punten opgesteld. Daarmee probeert hij aan te tonen dat er naast de Zeewijk een tweede wrak in het gebied moet liggen, met als beste kandidaat dat van de Aagtekerke.

Dat Zeeuwse spiegelretourschip is in 1726 ergens

De Pelsaert-eilanden geven hun geheimen maar langzaam prijs

tussen Kaapstad en Batavia spoorloos verdwenen. De bemanning van de Zeewijk vertelde dat zij bij haar schipbreuk op de Australische klippen restanten had aangetroffen van een Nederlands schip dat niet lang daarvoor vergaan was. Dat zou dus wel eens de Aagtekerke geweest kunnen zijn. Het Western Australia Museum deed meerdere jaren onderzoek bij de Pelsaert-groep. Het heeft grote gebieden in kaart gebracht met behulp van magnetometeronderzoek, een soort grootschalige metaaldetectie vanuit de lucht, en verschillende duikacties, waaronder een opgraving eind jaren zeventig. Tot op heden vond het museum nog geen overtuigend bewijs voor de theorie van twee schepen. Dit was de reden voor de directeur, Alec Coles, om een team op pad te sturen om hier helderheid over te krijgen.

Hutjes

Archeologen van het Western Australia Museum, The University of Western Australia, Flinders University en de Rijksdienst deden dit jaar een week lang onderzoek op locatie. Op Post Office Island was het kamp opgeslagen. Het team sliep in hutjes van kreeftenvissers en zwarte-parelkwekers. Elektriciteit was er alleen van een generator. En douchen gebeurde in de zee met speciaal hiervoor ontworpen shampoo. Behalve de zee rond het wrak van de Zeewijk onderzochten de archeologen alle eilanden van de Pelsaert-groep. Tussen 1880 en 1890 ontdekten arbeiders namelijk op het land delen van de inventaris van de Zeewijk en stukken

De mannen van de Zeewijk bouwden een boot van wrakhout en mangrove-struiken

Volgens onderzoeker Hugh Edwards ligt er een tweede wrak bij de Zeewijk in de buurt

van het wrak zelf. Zij vonden deze tussen de guano, die zij daar verzamelden. Guano is vogelpoep. Het spul is rijk aan fosfaten en nitraten. Boeren gebruikten het als mest. Daarnaast werd de poep benut bij de fabricatie van springstoffen. In de negentiende eeuw is het in enorme hoeveelheden vergaard, tot de kunstmest zijn intrede deed.

Op zo goed als alle eilanden van de Pelsaert-groep is guano verzameld. Met behulp van een treintje ontdeedden de arbeiders ieder eiland systematisch van zijn waardevolle vogelpoep. Dit betekent dat zij er een laag vanaf schraapten die soms meer dan een meter dik was. Wat er 130 jaar later van deze onderneming over is gebleven zijn half ingestorte gebouwen, resten van gereedschap en sporen van de infrastructuur. Op de eilanden kun je je goed inbeelden hoe hier 88 mannen de ramp met de Zeewijk hebben overleefd. Maar verder hebben ze nog maar weinig bij te dragen aan de reconstructie van wat er toen moet zijn gebeurd. Zo goed als alle bewijzen hiervan zijn in de negentiende eeuw verdwenen tijdens het verzamelen van de guano. Dat geldt ook voor sporen van de Aagtekerke, mocht die hier voor de kust vergaan zijn. Australië wijst de Abrolhos binnenkort aan als Nationaal Park. In verband met het beheer daarvan legde het team de eilanden met behulp van drone en fotogrammetrie driedimensionaal vast.

Zeervijandig

Het wrak van de Zeewijk ligt aan de buitenkant van het Halve Maansrif. Dit is een zeer vijandige plek, met een zware branding en veel haaien, waaronder de gevaarlijke witte haai. Alleen tijdens uitzonder-

lijk weer zakt de branding voldoende in om hier te kunnen duiken. Op de eerste dagen van de expeditie konden de archeologen dat inderdaad doen. Zo lokaliseerden zij een nog niet eerder gevonden kanon. Het bleek te lastig om de hele vindplaats te bereiken en in kaart te brengen. Wel konden de duikers verschillende kanonnen documenteren die aan de binnenkant van het rif liggen, net als tonnen met spijkers. Die tonnen horen, zo bleek achteraf, waarschijnlijk bij een ander wrak, dat daar in de negentiende eeuw in de buurt gezonken is.

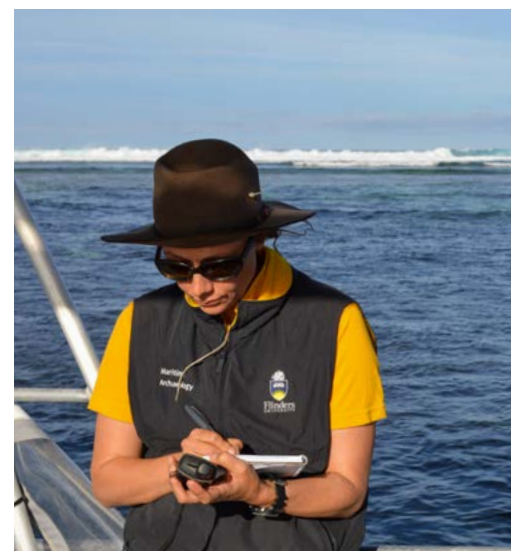
De archeologen liepen verschillende punten van de lijst van Hugh Edwards langs. Zij analyseren deze momenteel om te zien of de resultaten overtuigend bewijs vormen voor het zinken van de

Aagtekerke hier. Een extra duikactie om de locaties in de brandingszone te kunnen onderzoeken en vast te leggen wordt nu voorbereid en zal begin volgend jaar plaatsvinden. De Pelsaert-eilanden geven hun geheimen maar langzaam prijs. Maar zij bieden wel een goed beeld van de manier waarop de bemanning van de Zeewijk hier driehonderd jaar geleden heeft kunnen overleven. En de eilanden laten ons ook zien wat voor een strijd de mannen hebben moeten leveren om veilig in Batavia aan te kunnen komen. ☒

Martijn Manders, programmaleider Maritiem erfgoed bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, coördineert dit onderzoek, m.manders@cultureelerfgoed.nl.

Archeologen zochten op de Pelsaert-eilanden resten van de Zeewijk en de Aagtekerke

Haaien en een zware branding maken het lastig de hele vindplaats te bereiken